

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΗΜΑΤΑ

Όνειροπολοῦσιν οἱ φιλόλογοι; — Έὰν νομίζῃ τις ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ταύτης συμπίπτει καθόλου ὡς κοινῶς ἐν Ἑλλάδι ὑποτίθεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ γραμματικοῦ, βεβαίως τὰ ἐλαφρὰ τῆς φαντασίας πτερυγίσματα, αἱ ἀδριστοὶ τῆς μηνύμης περιπλανήσεις ἀπέχουσι πολὺ φιλολογικοῦ κρανίου, ἐνθα αἱ μεγάλαι καὶ σοδαραὶ συζητήσεις περὶ συντάξεως τοῦ μέν, τοῦ γάρ, τοῦ δὲ ἀνακυκώνται καὶ ἀγνίζονται συνταράσσουσαι καὶ καταπνίγουσαι τὸν διδασκαλικὸν ἐγκέφαλον. Μέγας τις γερμανὸς διδάσκαλος εἶπεν, ὅτι ἡ φιλολογία εἶνε ἡ γνῶσις τῶν ἐγνωσμένων· τοῦτο ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ἐλέγχει τὴν πτωχείαν τῶν διδασκάλων, διότι εὐθὺς ἀμέσως τίθησιν αὐτοὺς εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῆς διανοητικῆς διαδαθμίσεως τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ μέγας ἡμῶν πρόσγονος, ὁ δυνατός Ἡσίοδος κατέταξεν αὐτούς. Δηλαδὴ οἱ διδάσκαλοι οὐδὲν κυρίως παράγουσιν· ὡς οἱ ἐμποροί, ὡς ἡ μετακομιστικὴ βιομηχανία χρησιμεύει μόνον εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ τὰ προϊόντα τῆς εὑρείας καὶ ἀνεξαντλήτου ἐκείνης δυνάμεως ἡ ὅποια λέγεται φύσις ἢ τῶν σιδηροτεύκτων καὶ οὐχ ἦττον ἵσως μεγαλοπρεπῶν τεράτων τὰ ὅποια καλοῦνται μηχανάι, οὕτω καὶ ὁ διδάσκαλος γνωρίζει τί ἄλλοι εἴπον καὶ ἐπὶ τούτῳ δοξάζει ἔαυτὸν καὶ γαυριᾶ, ἀλλὰ πράγματι εἶνε τοσοῦτον μικρὸς ἀπέναντι τοῦ ἐργαζομένου καὶ παραγωγικοῦ νοὸς ὃς τὸν ἐμπορός τις τῆς ὁδοῦ Ἐρμοῦ πρὸς τὴν καταπλήττουσαν δημιουργικότητα ἀγγλικοῦ μηχανουργείου.

Ως ὁ πτωχὸς ἀγωγιάτης ἀναμένει εἰς τὴν θύραν τοῦ μεγάλου καταστήματος ἔκπληκτος καὶ συνεσταλμένος, ἵνα φορτώσῃ τὸ μικρὸν αὐτοῦ ἀμάξιον, οὕτω καὶ ὁ διδασκαλικὸς νοῦς ἰστάμενος ἀναμένει πάντοτε νὰ φορτωθῇ μὲ ἐλάχιστον τι μόριον ἐκ τῶν ἀπείρων δημιουργημάτων τὰ ὅποια καθ' ἔκαστην ἀνεξαντλήτως ῥίπτει εἰς τὸν κόσμον ὁ ἀληθῆς νοῦς, ὁ νοῦς ὁ ἐργαζόμενος καὶ ὁ παράγων.

Αλλ' ἀφήσωμεν τοὺς διδασκάλους, ἀν καὶ ὁ αληθῆς φίλος τοῦ καλοῦ αἰσθάνεται πάντοτε τὸν πειρασμὸν νὰ τοὺς μαστιγώσῃ, διότι αὐτοὶ κατέστησαν οἱ αἴτιοι τῆς παραμελήσεως τῶν ὥραιών φιλολογικῶν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι ἐνθα ἄν τι καλὸν παρήχθη ὑπὸ φιλολογικῆν ἔποψιν, παρήχθη ἄνευ αὐτῶν καὶ ἐναντίον αὐτῶν. Τίς ἐκ τῶν ἑλλήνων σπουδαστῶν δὲν ὑπολαμβάνει τὴν μελέτην τῶν φιλολογικῶν ἡμῶν ἀριστουργημάτων ὡς ἀγγαρίαν ἀηδεστέραν καὶ τῆς ἀηδεστέρας ἀγγαρίας τῆς ἐπιστρατείας; Διὰ τί ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ νομίζεται καλὸν παρ' ἡμῖν νομίζεται ἀσχημόν; Διότι οἱ διδάσκαλοι μηδεμίαν ἔχοντες αὐτοὶ φλόγα δὲν ἡδυνήθησαν οὔτε σπινθῆρα νὰ βάλωσιν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκ τοῦ θείου ἐκείνου πρὸς τὸ καλὸν ἔρωτος, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ φλέγῃ τὸ στῆθος παντὸς ἀνθρώπου καὶ μάλιστα ἔλληνος διὰ τὰ φιλολογικὰ ἀριστουργήματα.

**

Αλλὰ δὲν πρόκειται σήμερον περὶ διδασκάλων. Ασκό-

πως ἡ φαντασία μου πλανωμένη προσέκρουσε πρὸς αὐτούς. Σήμερον εἶνε χειμών· ἡ βροχὴ πλήττει τὸ παράθυρόν μου ἡσύχως καὶ μονοτόνως μηδεμίαν δίδουσα ἐλπίδα εύδιας. Εἶνε ὥρα καθ' ἥν τὸ σπουδαστήριον ἀποκτᾶ ὅλα αὐτοῦ τὰ θέλγητρα, καθ' ἥν σκοτιζομένης τῆς ἐκτὸς φύσεως, ἀτενίζομεν μετ' εὐγνωμοσύνης πρὸς τινὰ ἐκ τῶν βιβλίων ἡμῶν τῶν ὁποίων ἔκαστον περικλείει ἐν αὐτῷ ὄλόκληρον ἥθικὸν κόσμον.

Εἶνε πτωχὴ ἡ βιβλιοθήκη μου, ἀλλ' εἶνε πλούσια τὰ βιβλία μου. Ἰδού ὁ Δάντης. Τίς θησαυρὸς εἶνε λαμπρότερος τούτου; Δὲν θέλω νὰ τὸν ἀναγνώσω καὶ πάλιν σήμερον, διότι δὲν θέλω νὰ δεσμεύσω τὰς σκέψεις μου ἐπὶ ἐνὸς μόνον αὐτοῦ τμήματος· ἐπεθύμουν εἰ δυνατὸν συγχρόνως νὰ ἐπισκοπήσω ὅλα τὰ μυστήρια, ὅλας τὰς ἀγριότητας, ὅλας τὰς τρυφερότητας τῶν κύκλων τοῦ "Άδου". Ισταμαι καὶ τὸν ἀτενίζω μακρόθεν καὶ ὁ νοῦς μου ταχὺς φέρεται πρὸς ὄλόκληρον τὸν Μεσαίωνα, διότι ὁ Δάντης, μᾶλλον παντὸς ἄλλου ποιητοῦ πάσης ἄλλης ἐποχῆς, εἶνε ἡ ἀκριβεστέρα ἀντιπροσώπευσις τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μυστηρώδους χρόνου καθ' ὃν ἔζησεν. "Ολος ὁ χριστιανισμὸς ἐν ὅλῃ τῇ ἀγνότητι τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ θέρμη τῶν αἰσθημάτων του, ὅλη ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ ἀκολασία τὴν ὅποιαν παρήγαγεν ἡ ἀνάμιξις τῶν φυλῶν καὶ ἡ κοινὴ ἀμάθεια καὶ ἀπαιδευσία, πᾶσα Ἱερὰ ὄρμη καὶ βρωμερὰ ὅρεξις εύρισκουσιν ἐν τῇ βίβλῳ ταύτη τὴν αὐτηρὰν αὐτῶν ποιητὴν ἡ τὴν γλυκεῖταν καὶ συμπαθῆ αὐτῶν ἀμοιβήν. Ο Δάντης εἶνε, ὡς τὸν ὀνόμασέ τις, ὁ ποιητὴς τῆς εὐθύτητος καὶ τοῦ δικαίου. Άλλὰ ἐν ὅλῃ τῇ ἀκάμπτῳ αὐτοῦ κατὰ πάσης παρασάσεως τοῦ ἥθικου νόμου, ὁ Δάντης οὐδαμῶς οἰκειοποιεῖται ἔργα θείου τιμητοῦ, καὶ μὴ ἀποκλείων ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὸν πρὸς τοὺς πταίστας οἰκτὸν διαμένει ἄνθρωπος ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει τῆς θείας αὐτοῦ ψυχῆς ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς συμπονούσης αὐτοῦ καρδίας. Ο χυδαῖος δὲν γνωρίζει εἰ μὴ ἥρωας καὶ φαύλους νομίζει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἶνε ἡ τοσοῦτον ἴσχυρὰ ὥστε οὐδέποτε νὰ καμφθῇ εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῆς κακίας ἡ τοσοῦτον εὔτελής ὥστε οὐδέποτε νὰ ὑψωθῇ ἀνώτερον τῆς ἀγδοῦς τοῦ ἀμαρτήματος ίλύος. Απὸ τοιούτων χυδαιοτήτων ὁ Δάντης εἶνε ἄσπιλος καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς του· ἀλλως θεωρῶν τὴν ἐξ Ἀριμίνου Φραγκίσκαν ἐν τῇ αἰωνιότητι μαστιζομένην ὑπὸ τῆς ἀπαύστου καταιγίδος δὲν θ' ἀνεφώνει μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ περιπαθείας κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ σύννους:

O lasso,

Quanti dolci pensier, quanto disio
Menù cortoro al doloroso passo!

Ἐν τῇ συμπαθεῖ ταύτῃ κραυγῇ δὲν εύρισκεται ὁ αὐτὸς οἰκτὸς οἵος μεταξύ Φαύστου καὶ Μαργαρίτας τοῦ Γκαττε; Δὲν εἶνε κραυγὴ ἄλγους διὰ σπαρακτικὴν σκηνὴν τῆς αἰωνίας καὶ ἀμεταβλήτου τραγῳδίας τῆς ἀνθρωπότητος; Ο Δάντης ἐνόησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐγνώρισεν ὅποση λεπτὴ γραμμὴ διεχώρισε πολλάκις ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ βίου τοὺς ἥρωας ἀπὸ τῶν κακούργων! Άλλ' ἦτο

καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ τοιαύτη, ὥστε νὰ τῷ δώσῃ δείγματα παντὸς ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος. Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δάντου περιέκλειε πᾶν εἶδος ἀρετῆς ἡ κακίας δί· ἀ σεμνύνεται ἡ αἰσχύνεται ἡ ἀνθρωπότης. Πολιτικῶς διηρεῖτο ἡ Ἰταλία εἰς πολιτείας, ἐν αἷς ἡδύνατό τις νὰ εὕρῃ δείγματα πολιτικῆς ἀρετῆς οὐδαμῶς κατώτερα τῶν ἀριστῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἢ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν ἀλλὰ καὶ δείγματα πολιτικῆς διαφθορᾶς ἀνώτερα τῶν ὅποιων ἵσως οὐδέποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἐφάνησαν. Ἀπαντᾶ τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰταλίας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸν ἐντιμότερον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν ζῆλον ὡς καὶ τὴν φαυλοτάτην τῆς τυραννίας ἀνοχήν. Ἀπαντᾶ τις παιδευσιν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν ἀμιλλωμένην πρὸς τὰς καλλιτέρας τῆς ἀνθρωπότητος ἐποχὰς ἀλλὰ καὶ ἀπαιδευσίαν χονδροειδεστάτην. Ἀπαντᾶ τις δύναμιν ἡθικῆς ἄκαμπτον, ἀλλὰ καὶ ἀνηθικότητα ἀηδῆ.

Πολλοὺς ἦκουσα θεωροῦντας τὸν Δάντην μισέλληνα. Μέχρι τοῦδε ἀνέγνων τὴν Κόλασιν μόνον· δὲν γνωρίζω λοιπὸν ὁποίας ἀλλαχοῦ ἐκφράζει ἰδέας περὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἔκτιμήσωμεν ὡς κολακευτικὸν δί· ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τῆς ὥραίς ἐκείνης ἀποστροφῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Δάντης ἀποδίδει εἰς τὸν Ὁδοσέα ὅταν οὗτος ἀφικόμενος εἰς τοὺς Ἡρακλείους στύλους παρακινεῖ τοὺς ἑταίρους νὰ ρίψωσιν εἰς τὸ εὔρυ τοῦ Ὡκεανοῦ πέλαγος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἀγνώστου

Considerate la vostra semenza:
Fatti non forte a viver come bruti,
Na per seguir virtute e conoscenza.

Ο Δάντης δὲν νομίζει ὅτι πρὸς ἔξεγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἐλπίδες κορεσμοῦ εὔτελῶν πόθων. Δὲν ὑπόσχεται ὁ Ὁδυσσεάς πλούτη καὶ ἀπολαύσεις, κλοπὰς καὶ ἀρπαγάς, φόνους καὶ ἀδικίας. Δὲν ὑπόσχεται οὐδὲν εἰμὴ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγνώστου, διὰ τὴν ὁποίαν γνῶσιν ὁ Ὁδυσσεάς καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ νομίζουσι, κατὰ Δάντην, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ εἶνε εὔτελὲς ἀντάλλαγμα. Ὑπενθυμίζει αὐτοῖς τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ καθῆκον καὶ τὸν προορισμόν, τὸν ὅποιον ἐν τῷ κόσμῳ ἔχουσιν οἱ ἔλληνες ν' ἀκολουθῶσιν ἀρετὴν καὶ σοφίαν. Τί μᾶλλον ὑπερήφανον διὰ τοὺς ἔλληνας δύναται νὰ λεχθῇ;

* * *

Αν δὲν ἀπατῶμαι, ὑπεστήριξέ τις ποτε παρ' ἡμῖν, ὅτι ὁ Δάντης μόνος καὶ αὐτοδούλως ἀνευ ἐπιρροῆς τινος τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας ἀνέπτυξε τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ ὡς ὑψηλὸς καὶ ὑπερήφανος φοῖνιξ ἐν μέσῳ αὐχμηρᾶς καὶ ἀγόνου ἐρήμου. Αν καὶ τοῦτο χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ στολίσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν Δάντην καὶ νὰ δώσῃ μείζονα λάμψιν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, ὅμως δὲν δύναται τις νὰ τὸ παραδεχθῇ, διότι δυστυχῶς δὲν εἶνε οὔτε ιστορικῶς ἀκριβές, οὔτε λογικῶς πιθανόν. Βέδ αὐτοῦ τοῦ μεγαλουργήματος τοῦ Δάντου ἀποδεικνύεται ἀριδήλως κοινωνικὴ κατάστασις ἀνεπτυγμένη εἰς βαθμὸν ἔξιον ἐν Φλωρεντίᾳ. Διότι πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ γραφῇ ἔργον τι

ἐν γλώσσῃ τοσοῦτον ἰσχυρῷ, μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ ἀπερίττου χάριτος, μετὰ τόσου ἀττικισμοῦ ἐπὶ τέλους, χωρὶς τὸ δημόσιον πρὸς τὸ ὅποιον ἀπηυθύνετο τὸ ἔργον τοῦτο νὰ ἦνε ἄξιον νὰ αἰσθανθῇ τὰς ἀρετὰς ταύτας καὶ νὰ γευθῇ τῶν ἐκ τούτων ἡδονῶν; Ἀλλά, καθὼς παρατηρεῖ γάλλος τις κριτικός, δὲν ὑπάρχει φρασεολογία ἐν τῷ Δάντῃ ἡ ὁποία νὰ ἦνε τόσον ὑπέροχος, ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψιν, τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συγγραφέων, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ Δάντης ἀπετέλει καθ' ἑαυτὸν ἴδιαίτερον κόσμον μὴ ἐπηρεαζόμενον ἐκ τῆς φλωρεντινῆς κοινωνίας ἀλλ' ἀντλοῦντα τὰς ἐμπνεύσεις του καὶ τὸν τρόπον τῆς φράσεώς του εἴτε ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεγαλοφυΐας εἴτε ἐκ τῆς μελέτης τῶν κλασικῶν ἀριστουργημάτων. Προσέτι ὑποστηρίζει τὴν ἰδέαν ἡμῶν καὶ τὸ παράδοξον γεγονός, ὅτι πάντες οἱ πρεσβευταί, ὅσοι ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων καθολικῶν κρατῶν, ὅπως συγχαρῶσι τὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Πάπαν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα λησμονῶ, ἐπὶ τῇ ἀνόδῳ αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, πάντες ἡσαν Φλωρεντῖνοι. Εἶνε λοιπὸν προφανὲς ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη ἡθικὴ ἀνάπτυξις ἐν Φλωρεντίᾳ τότε.

* *

Ίδού ἡ σκιαγραφία τῶν ὀνειροπολήσεών μου. Ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη. Ἄγνων πῶς ἄλλοι διέρχονται σήμερον τὰς συνήθως πνιγηρὰς ταύτας ὥρας, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι εὔτυχης καὶ θὰ ἡμαι πάντοτε ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς διατηρεῖ ἐν ἐμοὶ ἀκμαῖον τὸν πόθον τῶν τοιούτων μελετῶν καὶ τὴν δύναμιν τῆς περὶ ταύτας διατριβῆς.

AN. A. PONTIUS

Ο ΗΡΩΣ ΤΟΥ ΔΕΡΒΕΝΑΚΙΟΥ

Εἶνε τῇ ἀληθείᾳ οὐ μόνον ἐλπιδοπάροχον ἀλλὰ καὶ ἀξιον θαυμασμοῦ, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ καλλιτεχνία, καίπερ ἀνὰ πᾶν βῆμα προσκόπτουσα ἐπὶ τοῦ γραντοῦ τῆς κοινωνικῆς ἀδιαφορίας, οὐ παύεται ἐν τούτοις ἐργαζομένη, βελτιουμένη καὶ παράγουσα σύχι σπανίως ἔργα ἀντάξια φιλομουσοτέρας ἐποχῆς.

Τὸ εἰς φυσικὸν μέγεθος σύμπλεγμα, οὐ εἰκόνα παρέχομεν σήμερον, σμιλευθὲν ὑπὸ τοῦ ίκανοῦ παρ' ἡμῖν καλλιτέχνου κ. Φυτάλη, γνωστοῦ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἔργων του, εἰν' ἐκ τῶν ὡραιοτέρων προϊόντων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς τέχνης, ἣν ἐπαίσιως θὰ ἐκπροσωπήσῃ σύν τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ἐκθέσει τοῦ Μονάχου, ὅπου ἔσχάτως ἐστάλη.

Ἡ ἐμπνεύσασα τὸν κ. Φυτάλην καὶ ἀποτυπωμένη ἐν τῷ σύμπλεγματι ιστορικὴ σκηνή, ἀποτελεῖ ἔνα τῶν λαμπροτέρων ἀδαμάντων τῆς ιστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21, διασωθέντα χάρις εἰς τὸν ἀρχαῖον καθηγητὴν κ. N. Σαρρηγιάνην, ὅστις κατωτέρω ἀφηγεῖται λεπτομερῶς τὸ σχετικὸν ἐπεισόδιον.

Ο κ. Φυτάλης εἶνε ἀξιος συγχαρητηρίων διότι, ἐπιληφθεὶς τῆς παραστάσεως οὕτω ψυχολογικοῦ συμπλέγματος, δὲν ὑστέρησεν ἐν τῇ ἐκτελέσει. Αἱ ἐκ τῶν πληγῶν ὁδύναι τοῦ τραυματίου Αλβανοῦ, τὸ θάμβος του πρὸ τόσης γενναιοφροσύνης ἀπαντώσης εἰς πολέμιον, η εὐγνωμοσύνη του ἐπὶ ταύτη καὶ ἡ δυνητὴ θλίψις του ἐπὶ τῇ παρεξηγήσει τοῦ διαδήματός του, ὥπως τάμη βοστρύχους τινὰς τοῦ εὐκλεοῦς σωτῆρός του εἰς ἀνάμνησιν